

*Сергієнко Г. Є., бакалавр, Шевченко К. М., бакалавр, Дзира І. Я., професор
Київський національний університет технологій та дизайну*
**РОЛЬ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ
ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ**

Анотація. У статті на матеріалі інновацій проаналізовано проблеми функціонування вторинної номінації у професійному дискурсі інженера-програміста. З'ясовано джерела її формування, визначено види й окреслено комунікативну сферу використання. Також зроблено спробу розглянути ігровий механізм вторинної номінації як наслідок тенденції суспільної демократизації та засіб оперативної реакції на інноваційні зміни у сфері програмного забезпечення.

Ключові слова: вторинна номінація, метафора, метонімія, професійне спілкування, скорочення, фонетична мімікрія.

*Serhiyenko H., Shevchenko K., Dzyra I.
Kyiv National University of Technologies and Design*
**THE ROLE OF THE SECONDARY NOMINATION IN THE PROFESSIONAL
COMMUNICATION OF SOFTWARE ENGINEERS**

Abstract. The article analyzes the problems of functioning of the secondary nomination in the professional discourse of a software engineer based on the material of innovations. The sources of its formation are clarified, the types are defined, and the communicative sphere of use is outlined. An attempt has also been made to consider the game mechanism of secondary nomination as a consequence of the trend of social democratization and a means of operational response to innovative changes in the field of software.

Keywords: secondary nomination, metaphor, metonymy, professional communication, abbreviation, phonetic mimicry.

Вступ. Зростання темпів науково-технічного прогресу призводить до широкого впливу на всі сфери життя як побутової, так і професійної номінації, що призводить до збагачення спеціалізованої лексики. У результаті виникла потреба в глибокому вивченні мовлення певних сфер діяльності задля забезпечення оновлення та функціонування мови професійного спрямування. «Професійну мову» вчені-лінгвісти зазвичай визначають як лексичну систему, спеціалізовану та спрямовану на використання в колі людей певного фаху. Професійна мова інженерів програмного забезпечення побудована на новітніх технологіях, тому є доволі молодою в порівнянні з іншими представниками професійних мов. Хоча вона й містить у собі терміни з лексики багатьох точних наук, таких як математика, фізика, механіка тощо, їй притаманна велика кількість нових, непоширених у побуті слів. Однак, це не зменшує попиту професійної мови інженерів програмного забезпечення серед представників інших сфер діяльності та навіть у повсякденному житті, через поширення й доступність цифрових технологій поміж населення. Таким чином, актуальність запропонованої розвідки зумовлюється необхідністю всебічного дослідження фахової лексики, зокрема у сфері програмного забезпечення.

Питання зміни семантики слів постійно привертають увагу сучасних українських мовознавців. Так, цінний внесок в осмислення процесів вторинної номінації зробили Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, Г.Б. Мінчак, І.А. Самойлова, А.А. Таран та інші. Своєрідним підсумком теоретичних і практичних здобутків у дослідженні вторинної номінації стала фундаментальна колективна монографія «Вплив суспільних змін на розвиток української мови» [2]. Та попри це, інформативне поле функціонування основних типів номінацій у ряді професійних дискурсів, зокрема й інженера-програміста, все ще потребує розширення.

Постановка завдання. Об'єктом запропонованої розвідки є мовні одиниці вторинної номінації, що використовуються у фаховому мовленні інженерів-програмістів. Метою дослідження є характеристика ролі вторинної номінації у професійному спілкуванні інженерів програмного забезпечення через аналіз сленгу фахівців. Автори поставили завдання з'ясувати чинники, що впливають на формування вторинної номінації, розглянути ресурси і шляхи її реалізації, визначити типи вторинної номінації, а також окреслити основні тенденції її функціонування.

Результати дослідження. Номінація є багатозначним терміном. Він може мати такі значення, як процес найменування, саме найменування або розділ лінгвістики, що вивчає структуру актів найменування. У сучасній лінгвістиці розрізняють первинну та вторинну номінацію. Первинна номінація – це найменування фрагментів дійсності з використанням непохідних слів, перенесення вже існуючої назви для опису непізаного раніше об'єкта, що призводить до виникнення однослівної чи неоднослівної номінації. На сьогодні лексичний склад більшості мов уже закріпився, тому первинна номінація є рідкісним явищем на відмінну від вторинної, котра зустрічається та активно використовується у сьогоденні. Вторинна номінація – це надання другої назви задля певної мети, такої як скорочення слова, або, навпаки, доповнення його значення. Вторинну номінацію також визначають як використання вже існуючих у лексичному складі номінативних засобів у новій для них функції найменування. Вторинна номінація має два шляхи формування: побудова за допомогою існуючих слів або надання їм нового значення. До причин виникнення вторинної номінації можна віднести: зміни в житті суспільства, прогрес, що призводить до виявлення нових явищ, об'єктів та до поглиблення знань у певних сферах діяльності, внаслідок чого виникають нові номінативні одиниці; потреба у зміні попередньо найменованих об'єктів у зв'язку з тим, що стара назва не відображає частково або у повному обсязі своє значення; емоційно-експресивні чинники, які не розкривають важливого взаємозв'язку між суб'єктом та об'єктом, суб'єктивного ставлення першого до другого. Як зазначає А.А. Таран, «Мова сьогодення перебуває в полі емоційної напруги її носіїв, свідченням чого є підвищена експресивність сучасної української мовної практики. Саме тому вторинна номінація сьогодення часто емоційно забарвлена, семантично конкретна; як вторинні номінації функціонують слова звичні, засвоєні, що належать до розмовного стилю» [7, с. 88].

У процесі вторинної номінації переосмислення значень проходить відповідно до логічної форми тропів, передусім метафори та метонімії. Метафоричні переноси можуть відбуватись на підставі подібності зовнішнього вигляду об'єкта, функціональності або обидвох одночасно. Метафора – це особливий вид узагальнень, а процес метафоризації можна назвати формуванням абстрактних понять, упізнаванням одного предмета через інший або впізнаванням явища через порівняння з уже відомим. Прикладами метафор є: «золоте серце», «йде сніг», «тепла атмосфера». Українській мові також властивий метонімічний перенос, коли на підставі асоціації за суміжністю, тобто тісного зв'язку, назва одного об'єкта перекладається на інший. Цей зв'язок устанавлюється свідомістю людини між концептуальними категоріями предметності, кількості, належності, величини та результативності. Прикладами метонімії є: «спалах» – як результат дії «спалахнути», «довговічність» – кількісний показник нарахованого часу існування від властивості «довговічний», «запис» – предмет, утворений внаслідок «записування».

Підвидом вторинної номінації, що активно функціонує на сьогодні, є ігрова вторинна номінація. Вона побудована на фонетичній грі слів, коли звучання слів є схожим, але значення – різним, омонімії та власних назвах. Ігрова вторинна номінація яскраво виявляє себе в розмовному мовленні, у різних жаргонах, сленгах та є досить популярною у спілкуванні молоді. Поширення цього феномену сталося внаслідок

взаємодії процесів демократизації, лібералізації й вульгаризації, що призвели до зближення літературної мови та просторіччя.

Сленг – термін запозичений з англійської мови, у якій має загальне значення «неформальна мова» [6, с. 19]. Є способом вираження належності мовця до конкретної соціальної групи інтересів або професійної сфери діяльності. Галузь інформаційних технологій не відмінна й не виняткова з цього погляду, оскільки вона також насичена власним, особливим мовним кодом, який називається «комп'ютерним сленгом». Більшість слів цього сленгу мають англійське походження та використовуються як споживачами інформаційних технологій, так і фахівцями, котрі щоденно працюють із цими технологіями [1, с. 105].

Основними способами утворення сленгу у сфері комп'ютерних технологій є:

- калька;
- напівкалька;
- фонетична мімікрія;
- переклад (як із використанням стандартної лексики в особливому значенні, так і з уживанням сленгу інших професійних груп [9, с. 235]).

Комп'ютерна лексика – дуже динамічна система, своєрідний «живий організм», який активно розвивається, що зумовлено надзвичайно швидким прогресом комп'ютерних технологій [3, с. 188]. Сленг спрощує комунікацію всередині ІТ, тому що сприймається всіма однаково й дає змогу уникнути хибного трактування. Якщо ви не є фахівцем у галузі інформаційних технологій, але добре володієте англійською мовою, то, швидше за все, ви зможете зрозуміти близько половини лексем [5]. Для програмістів-початківців цей словник може бути особливо корисним, оскільки допомагає краще відчувати себе у світі ІТ і легше зрозуміти матеріали для навчання.

Проте існують лексеми в галузі інформаційних технологій, які мають інше загальнозживане значення в реальному житті. Тому навіть інженери часто не можуть зрозуміти їхнє значення, якщо не мають відповідного досвіду. Наприклад, термін «артефакт» в ІТ означає результат білда, що ніяк не пов'язаний з артефактами в традиційному розумінні. Щойно пояснюєш, що, наприклад, «артефакт» – це результат збирання (контейнер, архів, додаток – що завгодно), усе стає на свої місця.

Найбільш поширеними професіоналізмами, які використовуються в інженерній практиці, є «кол» (зберігання коду), «баг» (помилка), «фікс» (виправлення помилки), «реліз» (випуск нової версії програми), «грумінг» (самоорганізаційний мітинг), «еплайт» (застосування виправлення до коду).

Нові терміни та професіоналізми виникають разом з оновленням мов програмування, програмного забезпечення та змінами в організації процесів розробки. Серед таких лексем можна виділити «мітинг», «тест-ноутси», «пайплайн», «дедлайн», «пушити» та інші.

Серед різноманітних способів творення вторинної номінації з використанням української лексики найпоширенішими у сфері інформаційних технологій є переосмислення (метафори й метонімії), фонетична мімікрія та морфологічне словотворення, а саме скорочення. Розглянемо кожен вид окремо за прикладами:

1. Метафора – предмет або поняття отримує назву, що вказує на схожість до іншого предмета чи процесу, але не є офіційною назвою. Цей тип вторинної номінації використовується для полегшення розуміння або пояснення поняття особам, які можуть бути менш знайомі з технічними деталями. Під час аналізу професійного мовлення інженерів-програмістів ми виявили такі найпродуктивніші метафори:

«Костиль» – виправлення серйозних багів, дірок чи помилок без належного виправлення цілої системи. Тобто поверхневе рішення в найкоротші терміни на шкоду

ефективності та якісним практикам програмування (*Сподіваюсь, ніхто не знайде костилі, якими я латав свій код*).

Лексема «костиль» вказує на те, що це заходи, які можуть допомогти підтримувати функціональність, але не розв'язують основних проблем системи. У цьому випадку «костиль» асоціюється з милицею, тимчасовим заходом, подібним до підтримувального засобу, що допомагає людині рухатися, але не виправляє основних проблем її стану.

«Чайник» – недосвідчений користувач, який нічого не розуміє в комп'ютерах (*Цей новачок вже показує гарні результати, він навчається дуже швидко, незважаючи на те, що він чайник*).

«Чайник» асоціюється з особою, яка не розуміє технічні аспекти інформатики або комп'ютерної технології, подібно до того, як початківець може не розуміти, як готувати чай. Така особа може «пихкати» над роботою тривалий час, ніби чайник.

«Викотити» – опублікувати оновлення, програму, частину програми, демоверсію тощо (*Минулої весни ми викотили велике оновлення бібліотеки, а потім знайшли там багато багів*).

Лексему «викотити» в інформаційному жаргоні обрано через її спільність із дією – котінням (катанням) чогось на поверхні. У процесі розробки програмного забезпечення або оновлення ця метафора використовується для виразу дії випуску (котіння) нової версії програми до публіки.

«Галера» – аутсорс-компанія (*Мені набридло працювати на галері, хочу спробувати свої сили в стартапі*).

Вживання номена «галера» є прикладом метафори, де аутсорс-компанія порівнюється з галерою. Галери зазвичай мають екіпаж, який працює разом для досягнення спільної мети.

«Гребці» («Веслярі») – співробітники аутсорс-компанії, залучені до розробки програмного забезпечення (*Ми прості гребці та не беремо участі у стратегічних нарадах топменеджменту*).

Цей іменник асоціюється з групою людей, які працюють разом і спільно рухають проєкт уперед, аналогічно до того, як гребці працюють, щоб човен рухався.

«Пісочниця» – середовище для безпечного виконання програми (*Додаток запустили в пісочниці, щоб його протестувати*).

«Пісочниця» асоціюється з безпечною грою в пісочниці, де можна створювати й випробовувати різні речі без критичних наслідків для проєктів.

«Залити» – завантажити щось на цифровий ресурс (*Коли завершите, залийте виконане завдання в модульне середовище*).

Дієслово «залити» викликає асоціацію з процесом перенесення чогось з одного місця на інше, аналогічно до того, як рідина може бути «залита» з одного контейнера в інший. У цьому контексті «залити» вказує на передачу або завантаження даних з одного місця на інше, таких як завантаження файлу на сервер або публікація веб-сторінки.

«Зависати» – дія програмного чи апаратного забезпечення, що призводить до бездіяльності користувачів, часто викликає паніку або довге перебування користувача на сайті чи іншому інтернет-сервісі (*Щоб перейти на наступний етап розробки, ми повинні усунути всі помилки в коді. Особливо звертайте увагу на ті, які викликають зависання в програмі*).

Дієслово «зависати» було вибрано через те, що під час збоїв система може перестати реагувати на команди або запити користувача й буквально «застрягає» в некоректному стані. У таких ситуаціях користувачам може бути важко або навіть неможливо працювати з системою, і вони можуть відчувати, що система «зависла».

«Смітник» – кошик (*Може ти не встиг очистити смітник і потрібні нам файли все ще перебувають у ньому*).

«Смітник» є метафорою, яка асоціюється зі звичайною практикою викидання непотрібних речей у кошик.

«Знести» – видалити програмне забезпечення (*Простіше буде знести все й почати спочатку, ніж намагатися виправити всі помилки*).

Дієслово «знести» в технічному сленгу було, швидше за все, обрано через його образливий та різкий характер. Видалення програмного забезпечення або файлів з комп'ютера може бути дуже радикальною дією, особливо якщо причиною цього є негативні обставини, такі як збій системи або проблеми з програмою. Слово «знести» в даному контексті може передавати ідею того, що щось видаляється дуже рішуче, подібно до знесення будівлі чи споруди.

«Цегла» – непрацюючий пристрій (наприклад, телефон) (*На наступний день, після того як я змінив тему в телефоні, він не може увімкнутися. Вже можна назвати його цеглою*).

Іменник «цегла» в інформаційній сфері використовується для опису пристрою, який перестав працювати. Тому пристрій стає некорисним, подібно до цеглини. Назва виникла через те, що пристрій стає «важким» і ніяк не може бути використаним, мов цегла, яка має лише вагу і фізичний об'єм, проте відсутній функціонал.

2. Метонімія – використання деякого елемента або атрибута об'єкта для представлення всього об'єкта. Мовностилістична розкутість і прагматизм мотивують переосмислення за допомогою метонімії назв деталей комп'ютерної техніки. Розглянемо найбільш поширені приклади метонімії, які побутують у професійному мовленні інженерів-програмістів:

«Гвинт» – вінчестер, він же «жорсткий диск», він же «HDD» (*Завдяки гвинту ми зберігаємо величезну кількість даних на наших комп'ютерах*).

HDD мають металевий диск з магнітним покриттям, який обертається над головками для запису та читання даних. Ця конструкція нагадує роботу гвинта, оскільки головки HDD рухаються по диску, подібно до того, як гвинт обертається навколо своєї осі.

«Залізо» – апаратне забезпечення (комплектуючі) комп'ютерів / ноутбуків / смартфонів тощо (*У нас на роботі для кожного працівника зробили топове залізо. Навіть на дистанційку виходити не хочеться*).

Іменник «залізо» допомагає користувачам та фахівцям у галузі швидше зрозуміти, що мова йде про фізичну апаратну складову комп'ютера, яка складається з металевих чи електронних компонентів. Він допомагає відрізнити апаратну частину від програмного забезпечення та інших аспектів комп'ютерної системи.

«Ящик» – системний блок або комп'ютер загалом (*Для роботи потрібно буде придбати новий ящик*).

Лексема «ящик» використовується для позначення комп'ютера або системного блока, оскільки системний блок комп'ютера зазвичай розміщений у корпусі, який може нагадувати звичайний ящик.

3. Фонетична мімікрія. Це метод найбільш цікавий з погляду лексикології. Він заснований на фонетичному збігу семантично несхожих загальноживаних слів і англійських комп'ютерних термінів: button – батон; shareware – шаровари [8, с. 384]. Тобто назва утворюється за принципом фонетичної подібності англійського терміна та одиниці української лексики, проте значення обидвох варіантів різні та ніяк не пов'язані між собою. Під час аналізу сленгу інженерів-програмістів нами були виявлені, зокрема, такі випадки фонетичної мімікрії:

«Дрова» – драйвери (*Потрібно перевірити, чи оновлення драйверів не вплинуло на роботу нашої програми. Деякі дрова можуть бути несумісними*).

Іменник «дрова» є прикладом метафори в інформаційній термінології. Він походить від англійського слова «driver», але в багатьох мовах інших країн вживається слово або термін, який має аналогічне значення до «дрова».

«Жаба» – мова програмування Java (*Зазвичай ми вчимо новачків пайтону, оскільки він простіший, але ти можеш спробувати себе у жабі*).

«Хрюша» (від англ. HR) – жартівлива назва для менеджерів з підбору персоналу (*Як хрюша взагалі відбирає нових працівників?*).

HR-менеджер (від Human Resources) – це людина в компанії, до обов'язків якої входить спостереження за ринком праці, пошук персоналу та створення кадрового резерву. Назва утворилася внаслідок асоціації англійських літер HR з початком слова «хрюша».

4. Скорочення. Скороченням є тип морфологічного словотворення, у процесі якого шляхом апокопи, афери чи синкопи відбувається усичення слова. До скорочень можна також віднести аббревіатури та акроніми, які нерідко зустрічаються у сфері комп'ютерних технологій [4, с. 89]. У фаховому мовленні інженерів-програмістів найчастіше побутують такі скорочення:

«Материнка» – материнська плата (*Коли горів системний блок, вогонь сильно пошкодив материнку. Потрібно буде швидко знайти їй заміну*).

«Спека» – специфікація, документація для розробки та тестування програмного забезпечення (*Переглянь спеку, усі потрібні пункти в ній зазначені*).

«Плюси» – мова програмування C++ (*Зараз плюси є широкоживаною мовою для розробки програмного забезпечення та однією з найпопулярніших мов програмування*).

«Оперативка» – оперативна пам'ять комп'ютера (*Для оптимальної продуктивності потрібно мати достатньо оперативки*).

Висновки. Проведене дослідження доводить, що вторинна номінація є невід'ємною складовою професійного мовлення інженерів-програмістів. У ньому вона виконує специфічне коло завдань і слугує ефективним знаряддям поповнення словникового запасу. Інженери-програмісти активно використовують засоби вторинної номінації з метою полегшення сприйняття висловлювання, надання йому яскравої виразності, експресивності та більшої переконливості. Крім цього, притаманний для професійного мовлення ігровий механізм вторинної номінації надає своєрідної фамільярності не лише об'єкту мовлення, а й процесу спілкування зі співрозмовником. Швидке поширення інноваційних технологій призводить до того, що розглянуті нами випадки ігрової вторинної номінації стали широкоживаними не лише у сфері програмного забезпечення, а й у повсякденній мовній практиці пересічних громадян.

Список використаної літератури

1. Євтушенко Н., Діброва О. Соціоцентрична парадигматика англійської комп'ютерної термінології. *Нові технології: науковий вісник КУЕІТУ*. 2010. № 3 (29). С. 100–107.
2. Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П., Клименко Н. Ф., Критська В. І., Пуздирева Т. К., Романюк Ю. В. Вплив суспільних змін на розвиток української мови: монографія. Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 444 с.
3. Кочубей А. В., Войтко М. О. Студентський жаргон як мовне явище. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: Збірник наукових праць*. 2009. Ч. 3. Вип. 3 (47). С. 181–189.
4. Мирошниченко В. М., Шишкова І. С. Англійські лексичні новоутворення у сфері комп'ютерних технологій та особливості їх перекладу українською мовою. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2019. № 1. С. 87–92.
5. Словник айтишника. Сленг, який повинен знати кожен! URL: <https://teletype.in/@cursor.education/pUrizuNJL>.

6. Словник сучасного українського сленгу. Упор. Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
7. Таран А. А. Роль вторинної номінації в оновленні українського лексикону. *Мовознавчий вісник: збірник наукових праць*. 2018. Вип. 24–25. С. 87–92.
8. Щур І. І. Запозичення з англійської мови як складова лексики комп'ютерного сленгу. *Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2004. Вип. 12. Ч. 2. С. 384–388.
9. Ясінська О. В. Комп'ютерний елемент в аспекті лінгвістичних досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. Т. 5. С. 233–238.